

Normerande styrdokument

Datum:
2022-02-01

Diarienummer:
PBN-2021-00040

Beslutsfattare:
Plan- och byggnadsnämnden

Dokumentansvarig:
Stadsarkitekt

Riktlinje för belysning

Policy

Riktlinje

Rutin

Vägledning

Innehåll

Inledning	3
Syfte	3
Omfattning.....	3
Lagbestämmelser och krav	3
Ansvar	3
Relaterade dokument.....	3
Principer	4
Trygghet	5
Atmosfär	6
Orienterbarhet.....	7
Säkerhet	8
Samverkan	9
Hållbarhet	10
Genomförande	11

Inledning

Sättet vi belyser vår miljö är en del i det förebyggande, trygghetsskapande arbetet i hela Uppsala kommun.

Sen de senaste riktlinjerna för belysning (Strategi för belysning i Uppsala kommun och Riktlinjer för belysning i Uppsala innerstad, 2010) beslutades har förutsättningarna förändrats på flera sätt.

Tekniken har utvecklats i riktning mot mer energisnåla och effektiva belysningsarmaturer. Tyvärr har även den upplevda tryggheten försämrats och ökade behov av att skapa trygga miljöer har förstärkts.

Parallellt har även vetskapen ökat om behovet av miljöer som inte belyses i kommunen för att värna om skyddsvärda arter som är nattlevande, som till exempel fladdermöss, ugglor och vissa insekter.

Syfte

Riktlinjens syfte är att åstadkomma en enhetlig, samordnad och väl anpassad belysning som verkar för trygga, vackra och hållbara miljöer.

Syftet med riktlinjen är att ge stöd åt Plan- och byggnadsnämnden, andra berörda nämnder och förvaltningar, handläggare och aktörer inom stadsutvecklingsområdet avseende rådgivning och beslut som rör belysning av vår miljö, såväl i Uppsala stad, prioriterade tätorter samt landsbygd.

Omfattning

Riktlinjen omfattar Plan- och byggnadsnämnden och inbegriper all belysning och ljussättning som utförs och förvaltas av Uppsala kommuns nämnder, förvaltningar och bolag, samt ljusanordningar i detaljplanering och bygglov.

Lagbestämmelser och krav

Miljöbalken (MB), Plan- och bygglagen (PBL) och Plan- och byggförordningen (PBF).

I ett område med detaljplan krävs det i vissa fall bygglov för att sätta upp, flytta eller väsentligt ändra en ljusanordning. Utanför detaljplanelagt område kan bygglov krävas om kommunen har utökat bygglovsplikten i detaljplan eller områdesbestämmelser.

Ansvar

Plan- och byggnadsnämnden ansvarar för beslut som rör belysning i bygglov och detaljplanering. Gatu- och samhällsmiljönämnden ansvarar för beslut som rör planering, genomförande och underhåll av belysning på allmän plats.

Relaterade dokument

Riktlinjen ansluter till Uppsala kommuns Arkitekturpolicy, Översiktsplan, Innerstadsstrategi, Landsbygdsprogram samt Teknisk handbok.

Riktlinje för belysning fördjupning är en bilaga till denna riktlinje.

Principer

Riktlinje för belysning beskrivs utifrån sju principer, enligt nedan. Principerna är övergripande och gäller för all belysning i Uppsala kommun. I olika typer av anläggningar väger principerna olika tungt beroende på vilken funktion anläggning har och i vilket sammanhang den befinner sig.

- Trygghet
- Atmosfär
- Orienterbarhet
- Säkerhet
- Samverkan
- Hållbarhet
- Genomförande

Trygghet

Figur 1: Vattholma Bruk (Foto: Uppsala kommun Stadsbyggnadsförvaltningen)

”Belysningen ska präglas av omsorg om alla människors upplevelse av trygghet”

Belysningen är en del av kommunens förebyggande trygghetsskapande arbete.

Trygghets- och säkerhetsarbete är ett samlingsbegrepp för kommunens samlade arbete för ökad trygghet och skydd mot oönskade händelser. Stärkt säkerhet påverkar normalt tryggheten i positiv riktning, men trygghet påverkas också av många andra faktorer. Trygghet kan uppnås genom att den faktiska säkerheten ökar och genom åtgärder som ökar upplevelsen av trygghet. Belysningen verkar främst för den upplevda tryggheten.

Närvaron av andra människor är en viktig faktor för upplevd trygghet. Att med hjälp av belysningen skapa så attraktiva miljöer att människor väljer och inte bara vågar vistas ute, kan bidra till att de offentliga miljöerna befolkas och blir trygga för människors vardag.

Att kunna se och identifiera andra människors ansikten är viktigt för den sociala orienteringen och för att kunna skapa mänskliga möten. Avgörande för om vi ska känna oss trygga är också att vi kan uppfatta och avläsa platsen vi befinner oss på. Vi vill kunna se människor som vi möter, var rummet börjar och slutar och var det finns öppningar och smitvägar.

Principen om trygghet är nära relaterad till principerna atmosfär och orienterbarhet.

Atmosfär

Figur 2: Bild på Fyrisspånge (Foto: Uppsala kommun)

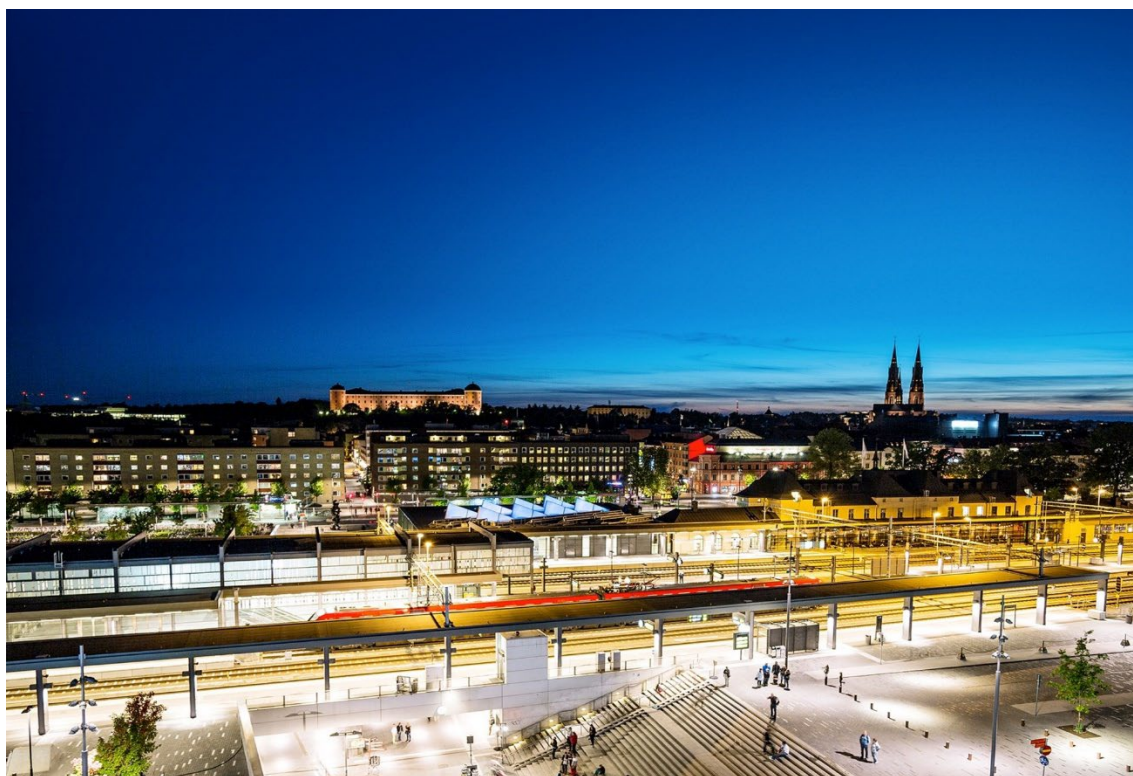
”Belysningen ska bidra till vackra miljöer med höga upplevelsevärden, även efter mörkrets inbrott”

Ljuset är avgörande för hur vi upplever vår omgivning. Ljuset upplevs aldrig för sig självt utan endast i samspel med de ytor och objekt det belyser och står därför alltid i relation till ett rums utformning, färg och material.

Ett områdes eller en plats karaktär ska beaktas och belysningen ska utformas utifrån dess särart. Olika stadsdelars och platsers identitet och tidsanda, deras landskapsformationer och karaktärer ska ligga till grund för hur belysningen utformas.

Särskild omsorg ska läggas vid kulturhistoriska miljöer och byggnader för att lyfta fram deras betydelse och särprägel.

Orienterbarhet

Figur 3: Bild på Uppsala resecentrum (Foto: Uppsala kommun)

”Belysningen ska underlätta människors orientering och stödja vägledning för alla typer av trafik”

Att vägleda är en viktig funktion för belysningen. En miljö som är lätt att förstå och orientera sig i bidrar till att vi känner oss trygga. Det är särskilt viktigt för barns upplevelse av tydlighet och trygghet.

Den bidrar också till att vi vill färdas och vistas där. Framträdande hierarkier, sammanhang och differentiering mellan stråk, områden, noder, landmärken och kanter stödjer en miljöns orienterbarhet.

Konsekvent placerade ljuspunkter som följer ett stråk och markerar dess riktning, belysta objekt eller landskapselement som verkar som landmärken och etappmål, en stadsdel eller ett område som genom sin belysning har en karaktär som skiljer sig från omgivande områden kan stödja orienterbarheten.

Säkerhet

Figur 4: Bild på Slottsbacken (Foto: Gustav Dalesjö)

”Belysningen ska präglas av en genomtänkt trafikbelysning med prioritet på god belysning för oskyddade trafikanter”

En belysning för säkerhet innebär att alla kan ta sig fram på ett säkert sätt.

Säkerhet i trafiken handlar till stor del om samspel mellan olika trafikanter. Att man kan se andra trafikanter, men också om att man som gående kan se var man sätter fötterna, att man som cyklist kan se om det finns hinder i cykelbanan. En bra väg- och gatubelysning minskar antalet mörkerolyckor. Detta gäller i hög grad vid övergångsställen och vid busshållplatser.

Belysningen kan också påverka biltrafikens karaktär. En gata med högt placerade ljuspunkter signalerar att en högre hastighet är tillåten medan en gata med lägre placerade ljuspunkter signalerar att hastigheten bör dämpas. På samma sätt kan armaturens ljusfördelning signalera om det är ett rum för rörelse eller vistelse.

Samverkan

Figur 5: Bild på Nordeahuset (Foto: Uppsala Kommun)

” Samverkan ska skapa en enhetligt, samordnad och väl anpassad belysning”

Ljus bryr sig inte om fastighetsgränser. En bländande belysning på en fasad eller vid en restaurant kan förstöra atmosfären och göra så att platsen upplevs mörkt och otryggt. Samtidigt kan fasadbelysning, skyltar och butikers belysning bidra till att ett område upplevs tryggt och omhändertaget, också efter stängningstid. En fotbollsplan som belyses med höga master kan ge bländning på långa avstånd som stör upplevelsen av mörkret och natthimlen i ett angränsande naturområde.

Samverkan mellan kommunens nämnder, förvaltningar och bolag samt externa utförare är avgörande för att skapa en väl fungerande och vacker helhet. Genom samverkan kan det säkerställas att all belysning i den offentliga miljön samordnas. Dialog mellan kommunen och externa aktörer utgör en grund för en samsyn avseende belysningsåtgärder som leder till en god sammanhållen miljö utifrån Riktlinjens principer.

Hållbarhet

Figur 6: Bild på ljusinstallation i träd, Allt ljus på Uppsala (Foto: Gustav Dalesjö)

”Belysningen ska utföras och förvaltas med ett långsiktigt hållbarhetsperspektiv. Rätt ljus på rätt plats och vid rätt tid ska vara vägledande”

Att skapa hållbara lösningar handlar inte bara om att minimera ljusanläggningens miljöpåverkan vid tillverkning och under driftskedet och om hur sluthantering av belysningsmaterial utförs. Det handlar också om planering av ljus, och därmed också om planering av mörker.

Belysningen kan medverka till att det offentliga rummet blir en mötesplats, även på kvällen. En vackert belyst park kan locka människor till möte och vistelse, och en lekplats eller bollplan som är belyst kan förlänga tidsrummet, i vilket barn kan leka tillsammans.

Den för miljö och djurliv mest skonsamma belysningslösningen är den som inte utförs. Mörka sammanhängande och för växt- och djurlivet tillräckligt stora naturområden ska värnas. Ett belyst stråk genom området kan erbjuda ett tryggt sätt att passera kvällstid utan att djurlivet störs. Dessa mörka områden erbjuder också ofta unika upplevelsevärden kvällstid.

Ibland står behovet av mörka områden och behovet av att skapa trygghet mot varandra. Ett stadsrum eller en park ska alltid upplevas som tryggt, men vissa delar av belysningen, till exempel belysning av träd eller annan grönska, kan släckas mitt på natten för att ge ro för djurlivet, såväl som för att spara energi.

Genomförande

Figur 7: Bild på Fyrisån och Uppsala domkyrka (Foto: AndersTukler)

”Väl definierade värden ska genomsyra genomförandet, och byggandet ska utföras med hög kvalitet”

Belysningen är en del av den byggda miljön och dess arkitektoniska kvalitet. Den arkitektoniska kvaliteten handlar om en omsorg om och ett omhändertagande av den offentliga miljön, från helhet till detaljer. Det innebär att den offentliga miljön ska ses i sitt sammanhang och utformas med ett tydligt förhållningssätt till den mänskliga skalan och utifrån väl definierade värden.

Det krävs både engagemang och vilja för att uppnå kvalitet i den fysiska samhällsutvecklingen. En vilja att hålla kvar vid tidiga förhållningssätt och värden vid genomförande.

Väl genomtänkta lösningar riskerar att försvinna vid ett genomförande om inte modet att lyfta fram och argumentera för den arkitektoniska kvaliteten finns.